

**FRANTIŠEK MARTIN PELCL
A JEHO RODNÝ RYCHNOV**

OKRESNÍ KNIHOVNA V RYCHNOVĚ NAD KNĚŽNOU 1984

**FRANTIŠEK MARTIN PELCL
A JEHO RODNÝ RYCHNOV**

VYDÁNO U PŘÍLEŽITOSTI 250. VÝROČÍ JEHO NAROZENÍ

Před 250 lety se v našem městě narodil František Martin Pelcl, člověk, který se později zařadil mezi přední národní buditele.

O Pelcovi toho bylo a ještě bude hodně napsáno. V této drobné vzpomínce bychom chtěli veřejnosti připomenout význam díla Františka Martina Pelcla a zamyslet se nad některými okamžiky jeho života. Není účelem naší nevelké publikace objevovat něco nového. To by ani na tak malé ploše nebylo možné. Jde nám hlavně o to, načrtnout portrét člověka, který se stal prvním učitelem českého jazyka na pražské univerzitě v době, kdy bylo nesmírně těžké a obětavé hlásit se k české řeči a českému národu.

Rychnov nad Kněžnou v 18. století

Než se začneme zabývat osudy a dílem Františka Martina Pelcla, pokusme se stručně vykreslit jeho rodné město v 18. století. Vznikne nám tak obraz prostředí, ze kterého vyšel jeden z prvních velkých českých národních buditelů.

Ve století ohraničeném lety 1700 a 1800 byl Rychnov jedním z několika poddanských měst pod Orlickými horami. Rychnovští „sousedé“ byli především řemeslníky. Od ostatních měst se Rychnov lišil tím, že v řemeslnické skladbě převládali soukeníci. V roce 1739 bylo ve městě z 272 cechmistrů 115 soukeníků. Řemeslníci byli organizováni do 12 cechů podle druhu výroby. Není divu, že městu se tehdy říkalo mimo jiné i Soukenický Rychnov (jak

nám je představuje ve své Topographii Jaroslav Schaller).

Jako stavebního materiálu využívali rychnovští, stejně jako obyvatelé ostatních měst v podhůří Orlických hor, především dřeva. Dřevěné měšťanské domky měly většinou podšíně, prkenné lomenice vyčnívaly do ulice a byly podepřeny sloupky. Příčinou častých požárů bývaly dřevěné komíny, které zmizely až na počátku 19. století.

Pravidelné trhy vždy zaplnily město vesnickým obyvatelstvem, které sem přicházelo zpeněžit své výrobky.

Poklidný život provinčního poddanského městečka přerušily vleklé rakousko-pruské války v polovině 18. století. Rekvizice jak ze strany vlastní armády, tak ze strany Prusů, kteří navíc vyhrožovali zapálením města, rozhodně rychnovským obyvatelům na klidu nepřidaly. Často se také stalo, že se ve městě ubytoval vojenský oddíl a vyjídal je. Roku 1772 navíc přišla do města morová epidemie.

Ze všech těchto ran se město postupně vzpamatovávalo, rostl počet obyvatel, jichž bylo v roce 1826 už 3578. Vzdělání města dokumentuje i počet domů. Kolem roku 1740 jich bylo asi 400 a roku 1826 celkem 506.

Ve městě byla v 18. století důležitá piaristická kolej s gymnáziem, založená roku 1714. Piaristické gymnázium bylo však roku 1777 Marií Terezií zrušeno a zřízena německá trojtřídní škola. Gymnázium obnovilo svoji činnost až roku 1813, a to s vyučovacími jazyky latinským a německým.

Co se týče národnostního složení, byl Rychnov v první polovině 18. století městem čistě českým. O necelých 100 let později již většina obyvatel mluví německy. Germanizační tlak

a s ním spojené změny ve školství přinesly své hořké ovoce.

V době, kdy se narodil František Martin Pelcl (12. 11. 1734), byl Soukenický Rychnov ryze český. Pelcl sám se domníval, že kdosi z jeho předků si prostě přeložil české příjmení „Kožíšek“ na německé „Peltzel“. I když jeho téze byla chybná (Pelclovi předci pocházejí z Velké Zdobnice, jež byla německá), svědčí o tom, že se Pelcl důsledně hlásil k české národnosti.

Pelclův otec, František Adam, byl soukeníkem, jako ostatně většina řemeslníků ve městě. V domku na břehu Kněžny pod rychnovským zámkem se v listopadu 1734 narodil jako čtvrté dítě rodiny Pelclových František Martin. Měl celkem 12 sourozenců, ale většina jich zemřela na různé nemoci již v dětském věku. Jako dospělé známe později tři sourozence (dvě sestry a bratra, jenž na sklonku života dosáhl šlechtického stavu). O dalších dvou sourozencích téměř nic nevíme, ostatní zemřeli.

František Martin navštěvoval nejprve měšťanskou jednotřídní školu (stávala nedaleko fary), kde se učil číst, psát a počítat. Rovněž náboženství tvořilo základní složku výuky. V roce 1745 přešel na piaristické gymnázium. Vyučovací řeč zde byla latina. Soudobé zápisy třídního profesora hovoří o mladém Pelclovi velmi lichotivě.

Rychnovské gymnázium mělo jen čtyři nižší ročníky. Po jejich absolvování roku 1750 se František Martin musel rozhodnout mezi piaristy v Litomyšli a jezuitu v Hradci Králové. Když uvážíme, že rychnovský řemeslník, otec mnoha dětí, umožnil svému synovi další dva roky nákladných studií v Hradci Králové, neubráníme se obdivu. Vždyť početná rodina

musela žít v tísnivé finanční situaci. Navíc právě v té době komplikovaly rychnovským měšťanům život rakousko-pruské války se svými důsledky.

Doba studií

Mladý František Martin strávil dva roky u jezuitů v Hradci Králové. Vzhledem k tíživému stavu rodinných financí nemohl pokračovat ve studiu z prostředků svých rodičů. Poslední třídy gymnázia studoval v Praze, kde se zároveň živil jako domácí učitel. Jako první vysokou školu zvolil teologickou fakultu, odtud po krátké době odešel. Pak se stal posluchačem práv. Studium práv přerušila další rakousko-pruská válka zahájená v roce 1756. O rok později pruský útočník oblehl Prahu. Mnoho studentů tehdy opustilo univerzitu a město, protože jim hrozilo, že budou povoláni do armády. Byl mezi nimi i Pelcl, který odešel nakrátko do Vídně. Zanedlouho se opět vrací do obléháním poničené Prahy. Během dalších studií práv působil jako domácí učitel v hraběcí rodině Šternberků. I po ukončení práv pracoval u této rodiny, od které odchází až v roce 1769. Rozhodoval se, nemá-li jít do Vídně studovat lékařství (bylo mu už 35 let), ale nakonec zakotvil u hrabat Nosticů ve stejné funkci, kterou zastával předtím u Šternberků.

Mezi národními buditeli

Druhá polovina 18. století, to je období, kdy se v Praze začíná rozvíjet národní obrození a kdy se pod vlivem osvíceneckých myšlenek začínají vytvářet základy moderních věd.

Značný podíl na tomto vývoji má i Pelclova buditelská a vědecká práce. Postavení domácího učitele u Nosticů jej nijak nezatěžovalo, naopak, měl volné široké pole působnosti pro vědecké bádání. K dispozici mu byla bohatá palácová knihovna. V nostickém domě v té době působili společně Josef Dobrovský, František Martin Pelcl a Jaroslav Schaller. Všichni tři měli pro svoji vědeckou činnost zajištěny základní podmínky, tj. hmotné zabezpečení a dostatek času.

Od počátku 70. let u Pelcla sílí zájem o historii, který byl mimo jiné podmíněn i přátelskými vztahy s historiky Gelasiem Dobnerem a Mikulášem Adauktem Voigtem. Byla to hlavně Dobnerova odvážná kritika do té doby uznávané kroniky Václava Hájka z Libočan, jež názorně Pelclovi ukázala, jako cestou se v budoucnu musí ubírat historická věda. Už v té době se u Pelcla začíná objevovat pro něho tolik typický osvícenský criticismus.

Pelcl se tehdy začal angažovat především publikačně a to v rámci autorských kolektivů (mezi pražskými vědci měl jakousi funkci zprostředkovatele osvícenských idejí přírodovědec Ignác Born, kolem něhož se učenci shromažďovali). [menujme alespoň několika-
dílný slovník nazvaný Abbildungen (Obrazy), věnovaný životu a dílu všech tehdy známých učenců. Čtenáři se tak mohli seznámit s ce-

lou řadou vynikajících postav našeho národního písemnictví, počínaje Kosmou. Zdůrazňujeme, že jména jako Jan Hus, Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, či Jan Amos Komenský nebyla sympatická ani vládě osvíceneckého absolutismu. „Obrazy“ měly i nedostatky. Chybí například kritičtější pohled na jednotlivé postavy a nespolehlivé jsou i bibliografické odkazy. Dílo vycházelo v dvojí řadě: německy a latinsky.

Pelcl se tvořivě účastnil práce soukromé učené společnosti sestavené rytířem Ignácem Bornem. Společnost vydávala své rozpravy. Tehdy už nadějný historik zde působil jako aktivní publicista. Zajímavá je jeho rozprava o Sámovi, o němž hovoří jako vůbec první historik. Autorovi rozpravy se dokonce podařilo dokázat, že centrem Sámova předstátního útvaru byly Čechy.

Mnohem větší význam než drobné články a studie měl velký Pelclův editorský čin. Historik totiž narazil na 100 let starý latinský rukopis, jehož sáhodlouhý název v překladu zněl: „Stručná, ale pravdivá rozprava o šťastném kdysi, nyní však přežalostném stavu království Českého, zejména pak o váženosti jazyka českého čili slovanského v Čechách, též o záhubných úmyslech na jeho vyhlazení a jiných věcech k tomu příslušejících“. Ano, šlo o Balbínovu obranu českého jazyka, kterou známe ze školních lavic. Po prostudování rukopisu se Pelcl odhodlal k jeho vydání. Edice vyvolala zároveň senzaci mezi vzdělanci a bouři v byrokratickém státním systému. Celá záležitost byla komplikována tím, že obrana vyšla v roce 1775, tj. v roce nevolnického povstání v českých zemích. Země se navíc tehdy vzpamatovávala z tereziánských válek, což silně připomínalo situaci po válce

třicetileté. Pelclova edice se tedy jevila jako vysoce aktuální. Šlo o statečný vlastenecký čin. Obrana se prodávala nejen v Praze, ale i v Lipsku. Z Balbínovy obrany pak těžili další obhájci českého jazyka, kteří vytvářeli obrany svoje. Kolem publikace se sice rozpoutala bouře, ale Pelcl z ní nakonec vyšel bez potrestání (tradující se názor o tom, že si musel odpykat tři dny vězení nedávno vyvrátil ve své vynikající monografii Josef Johanides).

Další Pelclovou edicí byly Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, humanistický cestopis, vydaný o dva roky později.

V té době se rovněž změnil Pelclův rodinný stav. V roce 1778 uzavřel sňatek s mnohem mladší, tehdy dvacetiletou Marií Františkou Schindlerovou. O rok později se Pelclovým narodil první syn, Bedřich Bohuslav, jehož kmotrem se stal Josef Dobrovský.

V 70. letech Pelcl opakovaně vydával v němčině „Stručné dějiny Čechů od nejstarších dob až do doby dnešní“. Šlo v podstatě o přehledy, obsahující často chyby. Tyto chyby autor postupně odstraňoval v dalších vydáních. Ještě roku 1833 se Pelclovu přehledu dostalo vysokého ocenění od Palackého, který jej hodnotil jako stále nejlepší a nejdokonalější příručku českého dějepisu.

Vskutku rozsáhlou monografií je Pelclův Císař Karel IV., král v Čechách, vzniklý na počátku 80. let. O něco později vyšla obdobná práce věnovaná Václavovi IV. Velkou cenu pro pozdější historiky měla rozsáhlá edice historických listin, přidaná jako příloha ke zmíněným monografiím.

V roce 1788, tedy deset let po svatbě, se čtyřiapadesátiletému Pelclovi narodilo už sedmé dítě, osmé následovalo o dva roky později. Rodina měla celkem deset členů a její hla-

va pocítovala, že je třeba zvýšit rodinné příjmy. Pelcl byl sice mimo zaměstnání u Nosticů významným členem Královské české učené společnosti (vzniklé roku 1784 ze soukromé Bornovy společnosti), ale publikační činnost v jejich rozpravách mu přinášela pramalé finanční zisky.

Začátkem 90. let se úspěšně jednalo o zřízení profesury českého jazyka na pražské univerzitě. V létě 1792 byl vypsán konkurs na obстоjně placené místo profesora. Přihlásili se: F. M. Pelcl, J. Rulík, K. I. Thám a J. Tomsa. Prvním profesorem českého jazyka a literatury se nakonec stal František Martin Pelcl, rodák z Rychnova nad Kněžnou.

K jeho dosavadní činnosti tedy přibyla práce čistě lingvistická, ve které mu nezištně pomáhal Josef Dobrovský. Dobrovský pomohl Pelclovi připravit přednášky a sestavit skriptu pro studenty. V roce 1797 vydal německy „Základy české mluvnice“, první solidní gramatiku, o kterou se mohli opřít nejen studenti, ale i další zájemci o český jazyk. Mluvnice vyšla ještě jednou ve zdokonalené podobě o rok později.

Pelcl se i jako profesor českého jazyka zabýval především historickou vědou. Opět se vrátil k syntéze o českých dějinách, ale už mu nešlo pouze o přehled, jako tomu bylo u dřívějších německých přehledů. Nyní chtěl dát široký obraz českých dějin samému českému národu. Dílo je tedy několikrát rozsáhlejší než původní německé, Pelcl odstranil mnoho dřívějších nedostatků a omylů. Nejdůležitější ale byla skutečnost, že Nová kronika česká vyšla v českém jazyce. Pelcl zde prokázal jak kvality vědecké, tak nadání spisovatele. Zvolená forma kroniky byla velice účelná, neboť čtenář dostal do ruky výsledky

vědeckého bádání nejsnazší cestou (kroniky byly běžnou lidovou četbou, např. ještě na konci 18. století byla velmi oblíbená Hájkova kronika).

Z velkého záměru byla uskutečněna jen část. Pelcl vydal tři díly své Nové kroniky české, z nichž poslední je uzavřen smrtí Karla IV. v roce 1378. Čtvrtý díl končí uprostřed husitských válek a zůstal v rukopisné podobě. Původní Pelclův projekt sahal až ke konci vlády Jiřího z Poděbrad. Splnění autorského záměru znemožnilo jednak zhoršující se Pelcovo zdraví, jednak vnitropolitická situace v rakouské monarchii (cenzura se stávala nesnesitelnou).

Toto dílo je vlastně základním kamenem české populárně vědecké literatury. Aby se autor přiblížil čtenáři, využívá různých odboček a úvah, v nichž se rozhovořuje s pravou sousedskou prostomyslností. Na druhé straně si ale Pelcl dokázal podržet vysokou vědeckou úroveň. Novou kroniku českou hodnotíme jako Pelcovu nejvýznamnější práci jak po stránce vědecké, tak po stránce buditelské.

Na konci 90. let se prudce zhoršilo Pelcovo zdraví. Začátkem roku 1799 musel zanechat přednášek na univerzitě. Poslední dva roky života prožil sužován několika nemocemi. František Martin Pelcl zemřel 24. února 1801 v 67. roce věku. Jeho hrob najdeme na malostranském hřbitově v Košířích.

Střepy a střípky

Vláda Marie Terezie a Josefa II. bývá často označována jako vláda osvícených panovníků. Vychází se většinou z ekonomických a společenských reforem, které si na obou císařích vynutila doba.

František Martin Pelcl nám zanechal živou a věrnou charakteristiku doby ve svých tzv. Pamětech. Jde vlastně o jakýsi poznámkový zápisník, kam autor řadí své názory na různé události. Vedle věcí nepodstatných zde často narážíme na mnohé dobové zajímavosti. Pelcovy zápisky nám často dávají nepokrytě najevo, do jaké míry byla tereziánská a josefinská doba osvícená, a kde se projevila plně druhá složka vlády obou císařů, absolutismus nesmiřitelný s jakýmkoli volnomyšlenkářstvím. Paměti na druhé straně do jisté míry charakterizují i postoje svého autora k událostem, o nichž hovoří.

Začtème se do několika úryvků z tohoto zápisníku a pokusme se alespoň částečně vžít do myšlenek člověka, který jej psal před 200 lety.

1. Několik poznámek z Pelcova hodnocení císařovny Marie Terezie:

1780

„29. listopadu zemřela ve Vídni Marie Terezie. Žila 63 let, 6 měsíců, 16 dní a vládla v Čechách 40 let, 1 měsíc a 9 dní. Na smrtelné posteli pravila: „Stalo-li se za mé vlády něco zlého, stalo se to jistě bez mé vůle, neboť úmysl jsem měla vždycky dobrý“. Byla z nejlepších žen, které kdy byly na trůně. Kdo k ní přišel, byl jistě obdarován, potěšen nebo za-

Löwenherz Prociß
Unter der Begleitung des kaiserlichen
Ritters und Königs in Hofen, von
Josephus H. Mt. Felzel

1780.

Am 29. Novemb. starb Maria Theresia zu
Wien. Sie lebte 63 Jahre, 6 Monate und
16 Tage und herrschte über Oesterreich 40 Jahre
1 Monat und 9 Tage. Sie sagte nach dem Tode
beobachtet: „Wenn meine merkwürdige Regierung etwas
hätten geschehen, so ist es gewiß etwas merkwürdiges
willkommen geschehen, denn ich habe es immer ge-
wünscht.“ Sie waren nie der besten
in, die jemals sind dem Tode entgegen.
Von Götterreich hatte sie die besten
die wieder gewiß befehlen, die in Rom
mit einem Tugendlichen befehlen, die besten
Wien lebte sie von ihrem Tugendlichen. Das hatte
für mich die besten Tugendlichen, die
die und das mich die besten Tugendlichen.
wahrer Muth der besten Tugendlichen. Die besten
von der besten Tugendlichen die besten in der

opatřen ročním důchodem. Pál Vídně žilo z její dobroty; proto také užili Rakušané její laskavosti a velkomyslnosti nejvíce. Byla jim opravdu matkou. Ale k Čechům byla jí vštípena již za mládí nenávisť a jednala s nimi nejínak než jako macecha. Čechy neužily její velkomyslnosti a dobroty. V celém království není jediné památky, která by v národě její jméno oslavovala a zvěčňovala..." (str. 13).

"... Za Marie Terezie byla zřízena cenzurní komise, která jest morem věd. Kdo chce dát tisknouti knihu, musí rukopis dvakrát opsati, načež jej komise důkladně zkoumá a prohlíží. Co se cenzorovi, jímž je často veliký osel, nelíbí, to škrtne. Mnoho znamenitých učenců bylo tím od vydání svých prací zastrašeno. Táž komise prohlíží každou knihu, která přijde z Německa. Nejlepší díla byla zakázána pro jediné místo, pobožnístkáři podezřelá. Zdálo se, že by nám chtěli úplně zabrániti ve čtení dobrých knih a nás uvrhnouti do dřívějšího barbarství..." (str. 16—17).

"... Když Marie Terezie nastoupila na trůn, platil český sedlák daní 20 až 30 zlatých; ona je zvýšila na 60 až 70 zlatých. Musila to učiniti, aby mohla vydržovati obrovské armády k vůli pruskému králi, tomu strašlivému biči Čech.

Bohužel nemohu zaznamenati nic, co by byla tato veliká královna učinila a zařídila ku blahu naší vlasti..." (str. 17).

2. Nástup Josefa II. Pelcl uvítal nadšeně. Vztah k císaři však během Josefovy vlády radikálně změnil. Porovnejme dvě ukázky:

1780

"Přijď panovníku, přebývej u nás, buď druhým Karlem IV.! Budeme Tě zrovna tak zbož-

ňovati, jako naši předkové zbožňovali a milovali Karla IV.

Josef II., nejstarší syn Marie Terezie, římský císař, následoval ve vládě po matce. Zdar mu a velká vítězství! Zaznamenáme v této knize jeho veliké činy a vše, co se v Čechách za jeho vlády stane. Tento zápisník se nedostane jako knihy tištěné do rukou cenzorůvých a proto může obsahovati pravdu a vylíčiti a potomkům zachovati každou věc tak, jak jest..." (str. 18).

1790

"... Císař Josef II. byl muž neobyčejný; za vzor si zvolil Bedřicha II. pruského, ačkoliv neměl jeho rozumu a odvahy. Všecko, co podnikal, mělo cílem posílení a vzrůst vojenského stavu. Občany a duchovními opovrhoval. Chtěl u prostého lidu vymýtiti všechny předsudky nepomysliv, že mnoho jich jest nutných a že udržují vládců na trůně. Všecko staré chtěl zavrhnouti a jinak zaříditi, i maličkosti. Chtěl být tvůrcem nového světa. Tyto změny prováděl násilně a velmi chvatně. Všecko se mělo státi rychle a ihned. Nedbal spravedlivých výsad a starých zákonů, vládl libovolně a despoticky a tak pobouřil a popudil proti sobě všechny své poddané, dokonce i sedláky. Proto odpadli od něho Nizozemci, Uhři ho nenáviděli, Čechové ho neměli rádi a Rakušané se mu posmívali..." (str. 74—75).

3. Rovněž o rušení klášterů za Josefa II. přináší Pelcl ve svých zápiscích mnoho zajímavostí, například:

1782

"... V únoru byli zrušeni mniši v Kartouzích u Jičína. Mohou se stát kněžími světský-

mi. Jásali a plakali radostí, že je panovník z toho žaláře vysvobodil. V jejich pokladně bylo nalezeno 70 000 zl. na hotovosti..." (str. 33).

4. Pozoruhodné jsou Pelclový názory na tehdejší školy. V následující ukázce zjistíme, že František Martin Pelcl uvažoval jako bystrý a věci znalý pedagog:

1788

"... 1. září byla opět otevřena normální škola. Poněvadž jsem ji letos sledoval, dospěl jsem k poznání a přesvědčení, že celé toto zařízení je dílem mnišským. Zapomnělo se docela na zdraví dětí neboli na výchovu fyzickou. Co pomůže učená hlava, je-li tělo v mládí neduživé a zkažené?

1. Chlapci v třetí třídě musí býti ve škole již v 7 hodin ráno, musí tedy vstáti každého dne v 6 hodin. Nevyspí se a to škodí jejich zdraví a vzrůstu, neboť děti musejí hodně spáti, mají-li růsti.

2. Pak sedí ve škole od 7 do 10 hodin, tedy tři celé hodiny za sebou. Každý ví, jak ne zdravé je dětem to dlouhé sedění.

3. Škola jest přeplněna; je nízká, dveře a okna jsou v zimě zavřena. Tak musí děti opět vdechovati časté výpary svých těl, vzduch je zkažen.

4. Většina dětí nemůže vydržeti celé tři hodiny, aby nešla na stranu. Chtějí ven. Ve třetí třídě viděti jenom ruce nahoře, neboť děti se hlásí na potřebu. Ale učitel toho nedbá. Jak zlé následky může mít příliš dlouhé zadržování přirozené potřeby, ví každý, jenom ne duchovní představení. Tycho de Brahe měl z toho smrt.

5. Potom musí děti na kolenou poslouchati mši. Ten, kdo cítil potřebu již ve škole, musí

ji zadržovati ještě dobré půl hodiny. Stává se často, že děti onemocnějí, nebo přijdou domů s plnými kalhotami.

6. Není nepřirozenější a nezdравější polohy lidského těla nežli při klečení. Mnozí při něm již padli do mdlob. Děti by mohly poslouchati mši stojíce, ale mniši toho nedovolují.

A čemu se za ty tři hodiny, od 7 do 10, učí? Většinou náboženství a počtům. Tedy každého dne katechismus! Mniši nechtějí uznati, že vzniká nebezpečství, že tímto častým opakováním se vstíjí dětem k náboženství nechuť. Nechejme děti hráti každého dne karty, nuťme je k tomu, a ve zralém věku budou mít ke kartám odpor. Nabyt jsem té zkušenosti při čtyřech svých chovancích. Neměli by se téhož obávati také, pokud se týče náboženství? S aritmetikou se spěchá, jako by chlapci již příštího roku měli obdržeti místo při válečné pokladně anebo v účtárně. Je pravda: postoupí tak daleko, že řeší nejspletitější úlohy trojčlenkou, a budí tím velkou pozornost při veřejných zkouškách. Zapomenou to však zase tak rychle, jak se tomu naučili, a stále opakování je zbytečným mařením času.

Odpoledne je vždycky od 2 do 3 psaní. Nepomyslí se, že chlapci přicházejí právě od oběda, oprou se při psaní o žaludek a překázejí trávení. Mluvil jsem o těchto nedostacích velmi často s panem Schulsteinem a s panem ředitelem. Avšak oni odpovíděli: „Je to nařízení z Vídně, od něhož se nemůžeme odchýliti“. Ale z Vídně nepřišlo ještě nikdy nic moudrého. Již za Eneáše Sylvia bylo tam, jak tento kronikář píše, sídlo hlouposti, a zdá se, že podnes ještě není lépe..." (str. 61—63).

Pozn.: Ukázky jsou vybrány z Pelclových Pamětí, vydaných v Praze roku 1931.

Návrat syna do Rychnova

V polovině 18. století tedy odešel z našeho města na studia mladík, který se později stal jednou z předních osobností našeho národního obrození a historické vědy.

Je zajímavé, že jeden z jeho potomků se později do Rychnova vrátil a natrvalo se ve městě usadil. Pelclův syn Václav byl totiž lesníkem a po několika změnách působiště se roku 1826 stal panským lesmistrem v Rychnově n. Kněžnou. Funkce lesmistra byla pro panství, které hodně těžilo z lesního hospodářství, velice významná. Vysoký panský úředník musel v praxi vykazovat odborné kvality. A rychnovský lesmistr je měl. Svědčí o tom skutečnost, že se roku 1831 stal členem Vlastenecké společnosti hospodářské v Praze. Václav Pelcl zemřel v roce 1850 a je pochován na starém rychnovském hřbitově nedaleko kaple. Rovněž jeho syn, vnuk F. M. Pelcla, František Pelcl se věnoval lesnickému povolání a do roku 1847 působil na rychnovském panství jako lesní inženýr. Později se stal lesmistrem na jiném panství.

Závěr

František Martin Pelcl se svým dílem zařadil mezi přední národní buditele. Celý život se považoval za Čecha, což často zdůrazňoval. O tom, že byl přes své německé příjmení

opravdovým Čechem, svědčí jednak jeho Nová kronika česká, zpřístupňující širokému okruhu českých čtenářů nejnovější poznatky tehdejší historické vědy, jednak jeho aktivní činnost na pražské univerzitě v roli prvního profesora české řeči a literatury.

Obyvatelé našeho města si vždy vážili památky slavného rodáka. Již v roce 1870 byl u rodného Pelclova domku odhalen pomník. V 80. letech minulého století se dokonce krátce uvažovalo o možnosti převozu Pelclových ostatků do Rychnova n. Kn. Rovněž pozdější oslavy 100. výročí nástupu na místo profesora české řeči a literatury, 100. výročí úmrtí a 200. výročí narození F. M. Pelcla svědčí o úctě k jeho památce. Při různých příležitostech byly v Rychnově vydávány články a studie věnované významnému rodákovi. Ve 30. letech našeho století dokonce vycházel sborník nazvaný na Pelclovu počest „Z Pelclova kraje“.

I v současné době se pokrokovou osobností Františka Martina Pelcla historikové se zájmem zabývají. Rozsáhlou studii nazvanou prostě František Martin Pelcl (autorem je Josef Johanides) vydalo v roce 1981 nakladatelství Melantrich v Praze. Památka F. M. Pelcla je tedy stále živá.

Také náš rozsahem nevelký text je především vzpomínkou na významného rychnovského rodáka, od jehož narození už uplynulo 250 let.

Ladislav Miček

Seznam použité literatury

1. Čapek, J. B.: K Pelclově profesuře na pražské universitě, in Orlické hory a Podorlicko, 2, Rychnov n. Kn., 1969, str. 70—76.
2. Dvořák, St.: Rod F. M. Pelcla. Studie genealogická, Rychnov n. Kn., 1934.
3. Fischer, O.: František Martin Pelcl, první profesor češtiny, zvl. otisk v Časopisu Národního musea, 1934, Rychnov n. Kn., 1935.
4. Flajšhans, V.: Pisemnictví české slovem i obrazem od nejstarších dob až po naše časy, Praha 1901.
5. Frič, J. a kol.: Velké vzory našeho lesnictví, Praha, 1958.
6. Hanuš, J.: František Martin Pelcl, český historik a buditel, Praha, 1914.
7. Johanides, J.: František Martin Pelcl, Praha, 1981.
8. Johanides, J.: František Martin Pelcl (1734—1801) život a dílo, soupis základních pramenů a literatury, Rychnov n. Kn., 1981.
9. Kočnarová, H. - Strážnická, A. - Juza, J.: 720 let města Rychnova nad Kněžnou v datech, Rychnov n. Kn., 1978.
10. Košťál, F. J.: Pelclovské vzpomínky, in Pelclův almanach, Rychnov n. Kn., 1893, str. 137—151.
11. Kouřil, T. - Svoboda, A.: Dějiny Rychnova nad Kněžnou, Rychnov n. Kn., 1924.
12. Nožička, J.: Přehled vývoje našich lesů, Praha, 1957.
13. Pelcl do Rychnova, in Posel z Podhoří, roč. II., 16. 7. 1887, str. 3.
14. Pelcl, F. M.: Paměti, Praha, 1931.
15. Purš, J. - Kropilák, M.: Přehled dějin Československa, I/2, [1526—1848], Praha, 1982.
16. Sedláček, A.: Rychnov nad Kněžnou, Praha, 1871.
17. Schaller, J. F.: Topographie des Königreiches Böhmen, XV, Prag, 1790.
18. Tischr, F.: František Martin Pelcl, první profesor řeči a literatury české na c. k. universitě Karlo-Ferdinandské v Praze, český dějepisec a jazykozpytec, in Pelclův almanach, Rychnov n. Kn., 1893, str. 5—51.
19. Vlček, J.: Dějiny české literatury, II, Praha, 1960.
20. Vodička, F. a kol.: Dějiny české literatury, II, Praha, 1960.
21. Weis, E.: František Martin Pelcl, český historik a buditel, in 50 let městské spořitelny v Rychnově n. Kn., Rychnov n. Kn., 1936, str. 63—66.

Obrazový materiál

1. Rodný dům Fr. M. Pelcla s jeho pomníkem v Rychnově nad Kněžnou.
2. František Martin Pelcl. Olejomalba Jana Quirina Jahna, asi z let 1775—1782.
3. Titulní strana rukopisu tzv. Pelclových Pamětí.

FRANTIŠEK MARTIN PELCL A JEHO RODNÝ RYCHNOV

Pamětní tisk k 250. výročí jeho narození

Připravil Ladislav Miček

Grafická úprava a technická redakce Jan Tydlitát
S použitím dobových fotografií z Okresního archivu
v Rychnově nad Kněžnou

Vydala Okresní knihovna v Rychnově nad Kněžnou
v roce 1984

Náklad 1 000 výtisků

Vytiskly VČT, n. p., provoz 24 v Novém Bydžově
Povoleno odborem kultury ONV v Rychnově nad
Kněžnou pod č. j. 5/N/84